

DIE GODSBESKOUIING VAN C. A. VAN PEURSEN

Om die filosofie van Van Peursen en in besonder sy Godsbeskouing goed te verstaan, is dit noodsaaklik om eers te let op die besondere metode en uitgangspunt waarvan hy gebruik maak. Want dit is juis met hierdie metode en uitgangspunt as benaderingswyse waarmee hy trag om antwoord te gee op die vraag wie of wat God is.

1. Sy metode en uitgangspunt¹

1.1. Die horisongedagte

Die mens bewoon die wêreld. In hierdie eenvoudige uitspraak lê daar vir Van Peursen baie fundamentele beginsels van die menssyn opgesluit. Daar is 'n nou samehang tussen mens en wêreld, en wel in so 'n mate, dat wanneer 'n mens die wêreld wegdink daar eintlik niks wesensliks van die mens oorbly nie. Dit wil nie sê dat die mens 'n produk van die wêreld sou wees nie, maar wel dat die mens só op die wêreld aangewys is, dat jy die wêreld nie mag weglaat in die tekening van die mens nie. Om enige misverstand uit die weg te ruim stel Van Peursen dit só: „het gaat nie om een subordinatie van mens aan wereld, maar om een taak van de mens ten opzichte van de wereld, een taak die een wezenlijke trek van het menszijn is”.²

As jy bv. wil weet wat 'n skilder is, dan is dit nie voldoende om die man self te bekyk nie. Jy moet juis jou blik rig op iets buite die skilder, op sy doek, om te weet wat sy skilderwees inhou. So is dit ook ten aansien van die totale mens. Hy word nooit in sy geheel begryp indien jy alleen maar na homself kyk nie. Jy moet óók van hom wegkyk na die terrein waarop hy homself in sy gevarieerde aktiwiteite rig nl. die *wêreld*. Hierdie gerigthede van die mens word hier saamgevat in die woord: *bewoon*.

Die bewoon beteken dan vir Van Peursen 'n sekere omvatting en afgrensing. Die bewoon is nooit onbepaald en eindeloos nie. Dit is in oordragtelike sin 'n woning maak, 'n omheining stel. So bevind die mens hom dan voortdurend binne 'n horison.

Van Peursen kwalifiseer hierdie horison nou verder deur dit te omskryf as: omvattend — want alles wat te sien is word daardeur omgeef; lokkend — want die horison wek of vertolk die drang van die mens om verder te reik; bewegend en wykend — want 'n mens kan die horison nooit ontvlug nie; hy reis met jou mee.

Dit impliseer dat 'n mens noodwendig in bepaalde perspektiewe sien. Die mens is dus beperk en sien nooit iets van alle kante tegelyk nie. Dit is ondenkbaar hoe 'n huis of 'n landskap daar sou uitsien wanneer 'n mens nie 'n bepaalde gesigs- of standpunt sou inneem nie. Die kenbaarheid van die wêreld, die hanteerbaarheid van die dinge, die sistematiseerbaarheid van die wetenskaplike objekte is daar slegs binne 'n perspektief.

Van Peursen kom daarom tot dié slotsom: „In de werkelijkheid, dat wil dan zeggen binnen een horizon kan men slechts spreken van iets, dat zich binnen een bepaald perspectief onder deze of die aspecten aan ons toont”.³

1.2. Sy religieuse grondmotief

Dooyeweerd veronderstel tereg dat wysgerige stelsels fundamenteel gefundeer is in en bepaal word deur religieuse grondmotiewe.

Dooyeweerd self onderskei die religieuse grondmotiewe van vorm en materie (by die Grieke), van genade en natuur (by Kooms-Katolieke stelsels), van vryheid en natuur (by die moderne wysgere) en die Bybelse religieuse grondmotief van skepping, sondeval en verlossing.

Van Peursen gaan ons insiens egter uit van 'n heeltemal ander religieuse grondmotief. Sy fundamentele uitgangspunt is dit wat kontingent, tydelik, werklik en konkreet is, en van hieruit wil hy tot die ware, die sin van alles kom. Ons kan hierdie religieuse grondmotief noem dié van die werklike na die ware, of meer spesifiek dié van eksistensie na sin. Daarom speel begrippe soos tyd, die dinamiese, wordende, op weg wees en veral die gang van die hede na die toekoms, by hom so 'n groot rol.

2. Die betekenis van die woord „God”

Dit is 'n groot misverstand om te meen, dat ons weet wie of wat „God” is, aldus Van Peursen. En met „ons” verstaan hy dan Christene en nie-Christene. Om God die Oorsprong, die eerste Oorsaak, die hoogste Syn, die verhewe Voorsienigheid, die Ewige, die almagtige Vader, die Absolute, die tydlose Eksistensie te noem, bied nog geen oplossing nie. Ook vandag is dieselfde verwarring rondom die woordjie „God” sterk speurbaar. Nie slegs teoloë en filosowe stel die vraag of hierdie woordjie nog wel sin en betekenis het nie, maar veral die gewone mens, gelowige of nie-gelowige, vra homself af of die begrippe van 'n hoogste Wese, van 'n Persoon agter en bo die wêreldgebeurtenisse, nog wel iets sê.

Dit is asof God iemand aandui, so verhewe en só almagtig dat 'n mens, as hy Hom in sy eie lewe en ervaring wil gaan opsoek, Hom blykbaar nie kan bereik nie. Van Peursen voer die werke van *Franz Kafka* as 'n goeie bewys hiervan aan. Hy beskryf die wanhopige poging van 'n mens wat 'n verhewe en hooggeplaaste amptenaar tot medewerking probeer beweeg. Maar dit geluk hierdie mens nooit om hierdie amptenaar te bereik nie. Hy vind nooit sy verblyfplek nie, en deur die telefoon verneem hy slegs 'n verwarde geruis. Dit is egter soms tog asof hy tydens hierdie soektog êrens vlakby verborge, aanwesig was.

Na aanleiding hiervan vra Van Peursen nou „Zou op een dergelijke wijze de volle betekenis van het woordjie „God” voor de mens op weg toch aanwezig zijn, dichterbij dan hij vermoedt?”

Pas gaandeweg leert men de betekenis van woorde en zeker die van uitzonderlike name soos die Godnaam. Mits men niet meent reeds te weten wie of wat „God” is. Er zijn vele betekenissen, die wij langzamerhand leren”.⁴ Sô moet nie net die moderne, gesekulariseerde mens gaandeweg die betekenis van die woordjie „God” leer nie, maar ook dié mense uit ’n ver verlede. In die gebeurtenisse en ontmoetinge van elke dag kry hierdie woord langzamerhand sy unieke betekenis, en begin dit in die daaglikse lewe te funksioneer as ’n Naam wat homself afteken in die direkte gegewe werklikheid.

Van Peursen illustreer dit met die voorbeeld van Abraham. Die eerste woord van die Abraham-geskiedenis begin met die wonderlike Godnaam wat die redakteur van Gen. 12 wel ken, maar Abraham nog nie. As Abraham geroep word om sy land te verlaat is dié roepstem dan ook inéén gegee met ’n diep onbevredigende gevoel van Abraham met die religie van sy milieu. Die gebruiklike woordjie „God” funksioneer nie bevrydend nie. Daarom moet hy wegtrek en sô die betekenis van die woordjie „God” nuut leer. En dit gebeur gaandeweg op sy pad bv. by die eikebome van Mamre, die ontmoeting met die vreemdelinge by sy tent ens.

So staan die moderne mens nie agter by die mens van toé nie. Steeds moet die Naam van die unieke mag, wat die mens in sy lewe lei, hernu en gespel word. Ons weet nie, net so min as Abraham, wie of wat „God” is nie. Sy Naam d.w.s. sy aanwesigheid in die gewone gebeurtenisse, teken homself gaandeweg af. „De betekenis van het woordje „God” is niet „en massa”, substantieel en bovennatuurlijk, gegeven, maar functioneert als een nieuwe en steeds meer verrassende herkenning van een bevrijdende Aanwesigheid”.⁵

3. God in sy betrokkenheid op die mens

In die Ou Testament kom dié uitspraak verskillende male voor: „Ek sal jou tot ’n God wees en jy sal My tot ’n volk wees”. Wat beteken dit? As daar so iets soos ’n God bestaan dan is Hy tog God en hoef dit nie te word nie. Hierop antwoord Van Peursen: die God van Israel is nie somer ’n absolute Godheid, en ’n Wese wat is wat Hy tydloos nou eenmaal is nie. Nee, Hy is nie „absoluut” in die sin van losgemaak van die mensegebeure nie, maar Hy is juis relasioneel d.w.s. innerlik aan die mense verbind. Sy wese is juis om in die loop van die gebeurtenisse Homself voor die mense as ’n werklike reddende mag d.w.s. as „God” te betoon.

Gaan hierdie God dan op in sy relasie tot die mense? Is Hy dan van die mense afhanklik? Nee, juis in die direkte relasie tot hul God ervaar die Israëliete dat Hy nooit deur hulle beheers en gehanteer kan word nie. Hul mag sy Naam nie uitspreek nie, hul moet geen beeld van Hom maak nie, hul kan nóg artistiek, nóg in woorde, nóg in teologiese begrippe die hand op Hom lê. Hy is geen iets, geen substansie, maar werksame Aanwesigheid.

In die boek Samuel bv. word beskryf hoe die Filistyne die ark, simbool van die aanwesigheid van God, verower. Maar dan

begin God se geheimsinnige Aanwesigheid funksioneer en vreemde ongelukke doen hul voor in die tempel waarheen die Filistyne die verwerde godheid gebring het. Hul stuur dit na 'n ander Filistynse stad. Maar ook dáár kom ongelukke voor, totdat die Filistyne ten einde raad, die Ark na Israel terugstuur. Toe Israel beslag lê op hul God was Hy afwesig, maar juis toe Hy verdwyn het blyk Hy werksame Aanwesigheid te wees. Hy is 'n unieke God, omdat Hy na sy wese verbind is aan die mense, maar hierdie verbintenis maak hierdie God juis nie afhanklik nie.

So is God daar in direkte relasie tot sy volk via sy Aanwesigheid en reddinge. Maar in hierdie relasie is Hy geen projeksie, geen afhanklikheid, geen sub-stansie nie. Nie via wysgerig-teologiese spekulasie, nie deur diepsinnige metafisiese besinning nie, maar alleen vanuit die konkrete en deurliefde band aan hierdie God, wysend na 'n nie meer loutere menslik dimensie van die lewensgebeurtenisse, kan die mens iets sê oor die Mag wat ver die horisonte van menslike vermoëns en menslike tyd te buite gaan. Die grootste afstand gaan saam met die intiemste nabyheid.

4. Die Godsnaam en die skepping⁶

„Daar is geen God soos Hy nie” — so het die Israëliete dikwels gesê as hul die reddende daad van hul God en daarmee die nietigheid van die omringende afgode opgemerk het. Die betekenis van die Godsnaam word dus afgelees uit die goddelike inisiatief tot redding en versoening. Daar is gedeeltes uit Ou-Testamentiese geskrifte wat waarskynlik as liturgie gedien het vir die erediens van Israel en waarin daar 'n reeks historiese gebeurtenisse in opgesom is. Dit is gedoen nie om 'n geskiedenisles te gee of om rapport te doen nie, maar om hierdie gebeurtenisse as proklamasie te beluister, om dit as die groot daad van God voor te dra.

As één van die gebeurtenisse word dikwels ook die skepping genoem. Van Peursen sien hierdie skeppingsverhale dan só dat dit nie bedoel is om 'n beskrywing van die natuur of sy ontstaan te gee nie maar dit maak 'n onderdeel van die heilsgeskiedenis uit. Vir hom omvat die woord „heil” dan meer as slegs 'n herstel van die gevolge van menslike skuld en sonde. „Heil” dui aan dat „skepping” nie net gesien kan word as slegs 'n beskrywing nie, maar juis ook as proklamasie. Woorde soos „heil”, „geregtigheid”, „vrede” (sjalom) werk steeds mee om die betekenis van die Godsnaam te verduidelik.

Dit is nie so dat 'n mens móét aanneem dat die wêreld tog êrens vandaan moet kom nie en dat alles so mooi gemaak is dat jy feitlik gedwing word om 'n Maker van die heelal te aanvaar en tot die ontdekking kan kom dat agter die skepping 'n goddelike Skepper staan nie. Volgens Van Peursen moet 'n mens eerder omgekeerd die skepping juis vanuit God begryp. Dit gaan nie om 'n feitlike antwoord op die vraag waar die wêreld vandaan kom nie, maar om 'n nadere omskrywing van die betekenis van die Godsnaam, om

'n duiding van heel die wye natuur as 'n daad van die unieke God. Die gebruiklike onderskeiding tussen God as Skepper en as Verlosser kan in soverre misleidend wees dat 'n mens geneig is om aan twee afsonderlike funksies te dink. Maar dit gaan juis om die één God, Wie se Naam steeds duideliker in hierdie benaminge onthul word.

Ook ten aansien van die skepping gaan dit om 'n terugblik. Die God van Israel en van die aardsvaders spreek in die eerste plek in die inisiatief wat speurbaar word in historiese uitredding en uittog: „Ek is die God wat jou uit Ur van die Galdeërs laat wegtrek het”, „Ek is die God wat jou uit Egipteland uitgelei het”. Deur hierdie God te leer ken ontdek die Israëliete dat hierdie God magtiger en betroubaarder is as die gode van die maan, die seksualiteit en die welvaart. Ja, dat hierdie God in alles die inisiatief het, reeds voor die berge gebore was GóD was en so die Skepper van heel die natuur. Die skeppingsverhale, aldus Van Peursen, word dan ook later geformuleer en op skrif gestel as dié van historiese uitreddinge.

Nog later vind 'n hernude terugblik plaas as die Godsnaam in die wonderlike uitredding uit sonde en dood in die sterwe en opstanding van Jesus Christus nog ryker betekenis kry. Hy, Christus, is die eersgeborene uit die dode en tewens die eersgeborene van die skepping, só skryf die apostel. Wat in Jesus Christus plaasgevind het was so beslissend vir die hede, dat daarin eintlik die hele verlede en die hele toekoms sy ware beligting verkry. Selfs die skepping blyk ingevoeg te word as 'n daad van God vir die sinsduiding van natuur en menselewe, soos dit as goddelike inisiatief in die geskiedenis van Jesus Christus voltrek.

So gee die skeppingsverhaal geen aanvulling op enige wetenskap nie, omdat dit geen feitebeskrywing is nie, maar 'n proklamasie van die Godsnaam. Dit omvat egter wel alle feitlikhede van natuur en mens, en daarom bied 'n betroubare proklamasie oor die universon veeleer 'n integrasie van menslike handelinge en menslike wetenskappe. Die skeppingsproklamasie gee dus wel 'n referensiekader vir menslike handeling en wetenskap.

Van Peursen illustreer dit met 'n voorbeeld uit die skeppingsverhaal. Op die vierde dag is die son, maan en sterre geskape. Wil dit 'n beskrywing gee waar die hemelliggame vandaan kom en dat dit alles tegelyk in dieselfde periode ontstaan het? Hierop antwoord Van Peursen: nee, dit gaan om 'n proklamasie waarin die Israëliet heeltemal iets anders verneem nl. dat die son geen goddelike mag is soos in die Babiloniese mite nie, en dat die maan geen godin is soos in die Astartekultus nie, maar dat dit gewoon ligte is vir die mens. Die mities gelaaide woorde „son” en „maan” word selfs nie eers gebruik nie, maar in die grondteks staan ironies genoeg slegs „die groot en die klein lig”. Só word dan volgens Van Peursen die astronomie en ruimtevaart moontlik want jy bespied geen maangodin deur jou verkyker nie. Maar die gode word ontmitologiseer, die ban is gebreek en die proklamasie van die Godsnaam maak die terrein vir wetenskaplike ondersoek vry.

Kritiese beoordeling

1. Van Peursen se horisongedagte en religieuse grondmotief

Van Peursen sien die mens op een of ander wyse as *sentrum* van die kosmos. Skematies kan die kosmos as 'n sirkel voorgestel word met die mens as middelpunt. Hy plaas die mens nie net in die sentrum van die sirkel nie, maar besien alles rondom die mens vanuit hierdie sentrum. Die sentrum word dus *oriënteringspunt*, en nou word alles besien in die rigting van die strale wat vanuit die sentrum (die mens) na die omtrek gaan. God, medemens en wêreld word besien vanuit die mens en sy plek in die kosmos. Ons het dus hier te doen met 'n oriënterende *horisontroposentrisme*.

Miskien kan van hierdie uitgangspunt van Van Peursen gesê word dat dit maar net 'n metode is om vanuit die mens en sy visie op God, medemens en wêreld te filosofeer. Maar as mens dit die enigste en omvattende metode maak, word dit meteen 'n prinsipe, en wel in casu, 'n internkosmiese prinsipe om die kosmos in sy geheel te oorsien en meteen ook God daarin te betrek.

Die religieuse grondmotief waarvan Van Peursen uitgaan word onmiskenbaar teruggevind by talle eksistensiefilosowe. Sy religieuse grondmotief nl. dié van die werklike na die ware of meer spesifiek dié van eksistensie na sin verraaï dus die duidelike invloed van die eksistensialisme. Van Peursen verwerk dit egter as Christen, en daarom is dit by hom tog anders.

Dooyeweerd erken tereg dat religieuse grondmotiewe van vroeëre denkers in die stelsels van latere denkers herhaal word, maar dan word hulle vanuit die latere religieuse grondmotiewe verstaan, d.w.s. deur die latere gekwalifiseer. Die religieuse grondmotief van vryheid en natuur (wat Dooyeweerd by die moderne wysgere vind) tref ons ook by Van Peursen aan, maar anders en wel gekwalifiseer deur Van Peursen se eie religieuse grondmotief.

Die Bybelse waarhede word deur Van Peursen erken, maar dan by wyse van *herhaling* binne sy religieuse grondmotief hierbo genoem. Maar die hiermee gegewe religieuse grondmotief word by Van Peursen ook gekwalifiseer deur sy eie religieuse grondmotief. Hy sien dus die fundamentele waarhede van die Skrif in die lig van sy horisongedagte en nie omgekeerd soos dit hoort nie. M.a.w. hy sien stof, plant, dier en mens nie primêr in die lig van Gods Woord soos dit hoort nie. Hy sien selfs God primêr in sy betrokkenheid op die mens en eers daarna en in die lig daarvan die mens in sy betrokkenheid op God, terwyl hy eers van Gods openbaring aangaande Homself moes uitgegaan het om die mens te verstaan.

2. Van Peursen se Godsbeskouing as 'n direkte uitvloeisel van sy horisongedagte en religieuse grondmotief

2.1. Die presensie van God

Dit is baie duidelik dat Van Peursen begin met die presensie van God en van hieruit God se Woord probeer verstaan. Heeltemal

tereg dui hy dan God se presensie aan in die wêreld, in alles waarmee die mens te doen kry, in sy hele geskiedenis, in die ontmoetinge van elke dag en in sy intiemste nabyheid. Dit wil ons nie ontken nie. Ons verskil egter van Van Peursen hierin dat ons primêr wil uitgaan van Gods Woordopenbaring aangaande Homself — teosentries dus vanuit God. (Dit in teenstelling met Van Peursen wat begin met die presensie van God.)

Die feit dat Van Peursen Gods Woord benader vanuit die presensie van God (asook vanuit sy religieuse grondmotief en horisonsgedagte) het tot gevolg dat hy die besondere openbaring herlei tot die algemene openbaring. Dit blyk duidelik uit die volgende uitspraak van Van Peursen: „Het opmerkelijke der bijbelse geschiedenis is dat daarin het woordje „God” een zeer specifieke, ja unieke betekenis verkrijgt. Een betekenis bovendien die niet voorkomt uit een diepzinnige theorie over een hogere Werkelijkheid, *maar die als het ware direct opkomt uit de loop der gebeurtenissen*, zich bij wijze van spreken uit de meest dagelijkse ervaringen aan die mens opdringt. Anders gezegd: de inhoud die het woord „God” verkrijgt slaat niet op iets dat moeilijk te rijmen valt met de bekende, tastbare wereld rondom en dat bovenaards of metafysisch zou zijn, maar is integendeel een soort referentiekader, een doorzicht in en opheldering van menselijke wederwaardigheden die hun juist pas hun zinvolle betekenis geeft”.⁸ (Kursivering van my — A.H.).

'n Tweede konsekwensie van dié feit dat Van Peursen Gods Woord benader vanuit die presensie van God (asook vanuit sy religieuse grondmotief en horisonsidee) is dat hy Gods Woordopenbaring sien in die lig van die skeppingsopenbaring wat tot *alle* mense gerig is. In teenstelling met Calvyn wat die Bybel sien as die bril waardeur die skepping geken en verstaan word sit Van Peursen die bril van die natuur of skeppingsopenbaring op om Gods Woord te verstaan. „Het ging in dergelijke verhalen niet om feiten die door de ene groep tegenover de andere staande gehouden moesten worden, maar om de *duiding*, die interpretatie van de feiten”.⁹ (Kursivering van my — A.H.).

2.2. *Die onderskeid tussen God en mens*

Vanuit sy religieuse grondmotief en horisonsidee onderstreep Van Peursen die verband tussen God en mens. Hy sien God dan ook as uniek omdat Hy na sy wese verbonde is aan die mense. Daar is dus 'n direkte relasie tussen God en mens. Dat daar 'n verband is tussen God en die mens stem ons graag mee saam. Ook óns ken God se verbonde waarin die mens in 'n besondere verhouding tot God staan. Maar ons begin met God wat met die skepping van die mens *God* was. Van Peursen sien net die *relasie* tussen God en mens raak, en maak hierdie relasie primêr.

Hierdie relasie sien Van Peursen dan ook volgens sy religieuse grondmotief en horisonsidee nie substansiëel nie, maar funksioneel. „De God van Israel is echter niet zomaar een absolute Godheid een Wezen dat is wat hij tijdloos nu eenmaal is. Neen, Hij is niet ,abso-

luut' in de zin van losgemaak van het mensengebeuren, maar Hij is juist 'relationeel' d.w.s. innerlijk zich aan de mensen verbindend. Zijn wezen is juist om in de loop der gebeurtenissen zich voor de mensen als een werkelyk reddende macht, d.w.z. als God te betonen".¹⁰ Op die dinamiek, op die daade van God en mens kom dit dus aan. Nie wie of wat God is nie, maar wat Hy doen, en die rol van die mens hierin is vir Van Peursen van belang.

Ons erken ook graag die funksionele relasie tussen God en mens, maar ons besien dit primêr vanuit wat God aangaande Homself en sy verhouding tot alle dinge openbaar m.a.w. aangaande wat God is (sonder om in foutiewe substansialistiese teorieë te verval), soos die Skrif ons dit leer en ons dit op kreatuurlike wyse kan verstaan.

Uit wat hierbo gesê is blyk dat Van Peursen vanuit sy religieuse grondmotief en horisonsbenadering impliseer dat God net met betrekking tot die mens werkzaam is. (Meer kan Van Peursen vanuit sy standpunt natuurlik nie stel nie.) Dit beteken dat as daar geen mens was nie, sou God ook nie bestaan nie.

Maar wat is hierdie funksionele en dinamiese relasie tussen die aanwesige God en die mens presies? Van Peursen sien dit só dat God die mens bevry. Hy is bevrydende Aanwesigheid en 'n reddende Mag. Dit gaan vir hom om die *heil* van mens en wêreld; om verlossing uit die greep van heidense oermagte; verlossing vanuit die noodsaaklike heilsperspektief.

By ons gaan dit ook om *bevryding*, *verlossing* en *heil*, maar ons verskil t.o.v. die volgende radikaal van Van Peursen:

2.2.1. Die eerste verskilpunt is hierin geleë dat ons, in teëstelling met Van Peursen, uitgaan van wat Calvyn die orde van die skepping noem en daarna van die orde van verlossing. Dit is 'n onderskeiding wat Calvyn in sy „Institusie” maak wat kortliks hierop neerkom: In die begin is die skepping goed, ja baie goed geskape. Daarna het afval, kwaad, sonde en verskeurdheid ingetree (met die daarmee gegewe vereiste van herstel, verlossing en herskepping). Hierdie twee gesigspunte is onskeibaar en mag nie dualisties teenoor mekaar gestel word nie. Maar hulle is wel *onderskeibaar*, omdat die kosmos (stof, plant, dier en mens) kósmos gebly het en in dié sin sy aard en struktuur behou het, niteenstaande die afval nie.

Van Peursen gaan kragtens sy religieuse grondmotief en horisonsidee asook die prismaat van God se presensie uit van wat Calvyn dan die orde van sondeval en verlossing noem as hy begin met die bevryding, verlossing, redding en heil van die mens: „Kennis van God is er eerst vanuit de bevrijding en deze verlossing is in één die van de schuld, van de dreiging van de dood en van uitzichtsloosheid voor mens en kosmos. Deze kennis begint dus niet bij het begin, maar bij het einde. Zij is bevrijde kennis vanuit een toekomstverwachting, die, in erkenning van het schuldig zijn van het mensenleven aan God betekent. De bijbelse kennis is een gebeuren, waarin God degene is die reddend handelt en die het totale menszijn in beweging brengt”.¹¹

Uit bostaande aanhaling blyk verder dat Van Peursen se file-

sofie uitloop op 'n *eskatologie*.

Hierdie eskatologiese visie wat uit sy uitgangspunt en benaderingswyse voortvloei, laat die protologiese waarhede in Gods Woord geopenbaar, die *begin* van alle dinge, nie tot sy reg kom nie. Die skepping in sy werklike en ware betekenis tree heeltemal op die agtergrond.

2.2.2. Die tweede verskil met Van Peursen is daarin geleë dat ons, uitgaande van wat Calvyn die orde van die skepping noem, die orde van verlossing vir ons 'n unieke betekenis kry nl. verlossing van die *sonde*. Gevolglik kry die versoening van Christus met sy kruisdood vir ons 'n verskerpte betekenis — iets wat Van Peursen kragtens sy uitgangspunt en benadering nie só kan raaksien nie.

2.2.3. Derdens moet in die bepaling van wat die funksionele en dinamiese relasie tussen die aanwesige God en die mens by Van Peursen presies is, daarop gewys word dat in hierdie opsig sekularistiese tendense in sy derde fase¹² by hom 'n besondere rol speel.

In die derde fase van die sekularisme breek die besef al hoe meer by die mens deur hoe sinloos 'n ontgoddelikte wêreld, mens, kultuur en wetenskap eintlik is. Die mens weet nie meer wie hy is en wat die sin van homself en van die wêreld is nie. Stoker tipeer sekularisme in sy derde fase só: „Die erfenis van die 19e eeu op die onderskeie lewensterreine bevredig nie meer die diepste hoogste behoeftes van die mens nie. „God” word nou weer nodig. Die mens staan vir die religieuse al meer oop. Oral val die wending van die mens na die irrasionele op. Maar die „god” wat in hierdie derde fase van die sekularisme „gevind” word, is 'n gesekulariseerde „god”, 'n krag, 'n faktor, 'n funksie, 'n waarde in hierdie wêreld en hierdie mens. Selfs die Christelike godsdiens (in die huidige krisis opnuut hoog aangeprys) word al meer 'n gesekulariseerde godsdiens in diens van die mens, van sy menswaardigheid en sy medemenslikheid”.¹³

In die lig hiervan is dit nie moeilik om baie duidelike sekularistiese tendense in die volgende uitspraak van Van Peursen raak te sien nie: „De betekenis van het woordje ‚God’ zoals dat aldaar (in Ou en Nuwe Testament — A.H.) gebruikt wordt, houdt ongetwijfeld ook iets in omtrent de betekenis van het woordje ‚mens’.

Maar dan juist niet in de zin dat deze mens zichzelf zou kunnen uitdrukken en identificeren. De ‚mens’ in de tekening die de bijbel van hom geeft, is geen afgesloten, reeds bij voorbaat vaststaand wezen, dat zichzelf zou kunnen projecteren in de producten van arbeid, bezinning en godsdienstige verbeelding. Hij is, integendeel, een wezen dat nog niet weet waar hij aan toe is en dat een Macht buiten hem nodig heeft om zichzelf te kunnen zijn. De mens heeft in de Bijbelse verhalen nog geen eigen identiteit, maar moet deze verkrijgen”.¹⁴

3. Konklusie

In die lig van bogenoemde kritiek, met deeglike inagname van

waarheidsmomente wat daar in die siening van Van Peursen opgesluit lê, kan ons nie anders as om die Godsbeskouing van Van Peursen, sowel materieel as in sy uitgangspunt, af te wys op grond van Skrif en belydenis nie.

A. N. Helberg.

-
- 1 Vir 'n breedvoerige uiteensetting van Van Peursen se horisonsgedagte sien: C. A. van Peursen & H. C. van de Hulst: „Phaenomenologie en Natuurwetenskap”. Erven J. Bijleveld, Utrecht. MCML 111, p. 103, asook my M.A.-verhandeling: „Wat is die mens?” 'n Kritiese wysgerige studie van die antropologie van C. A. van Peursen”. P.U. vir C.H.O., 1969, p. 39—44; 103—117.
 - 2 C. A. van Peursen & H. C. van de Hulst: „Phaenomenologie en Natuurwetenskap”, p. 103.
 - 3 C. A. van Peursen & H. C. van de Hulst: Idem, p. 108.
 - 4 C. A. van Peursen: „Hij is het weer!” J. H. Kok N.V., Kampen, p. 6.
 - 5 C. A. van Peursen: Idem, p. 11.
 - 6 C. A. van Peursen: Idem, p. 59, asook Van Peursen, C. A.: Skepping (*In: Christelike Encyclopedie*).
 - 7 Vir breedvoerige kritiek op Van Peursen se Horisonsgedagte en religieuse grondmotief, sien my M.A.-verhandeling, p. 103—117. Vgl. voetnoot 1.
 - 8 C. A. van Peursen: „Hij is het weer!”, p. 12.
 - 9 C. A. van Peursen: Idem, p. 14.
 - 10 C. A. van Peursen: Idem, p. 21.
 - 11 C. A. van Peursen: „Filosofiese Oriëntatie”. Kampen, N.V. Uitgeversmij., 1958, p. 125.
 - 12 Vir 'n volledige uiteensetting van sekularisme in sy 3 fases vgl. Stoker, H. G.: Die eenheid van die wetenskap. 'n Ensiklopediese besinning. (*In: S.A. Akademie. Referate gelewer op algemene vergadering, 3, 1967*).
 - 13 H. G. Stoker: Idem, p. 94, 95.
 - 14 C. A. van Peursen: „Hij is het weer!”, p. 35, 36.